

SAFRONOVA, Stefanija
Lithuania Documentation Project
Lithuanian
RG-50.473*0165

Stefanija Safronova, gimus 19 liepos, 1923 m., kurios tėvas buvo lenkas, o mama lietuvė, yra nuolatinė Lazdijų gyventoja. Šiame pokalbyje, ji diskutuoja žydų persekiojimą, getus, ir žydų žudynes Lazdijuose. Ji atskleidžia kelių nusikaltelių ir kolaborantų vardus. P. Safronova aiškina kad ji ir jos tėvas, Steponas Melnikas, buvo areštuoti už tai kad jie davė žydams maisto. Ji emociškai išpasakoja kaip Gestapas areštavo jos tėvą ir paskui įvykdė mirties bausmę.

Failas 1 iš 2

[01:] 00:31:03 – [01:] 41:45:12
00:20 – 43:18

[01:] 00:31:03 – [01:] 02:23:22
00:20 – 02:17

Q: Pirmiausia norėjau paprašyti kad prisistatytumėt. Koks Jūsų vardas ir pavardė?

A: Stefanija Safronova.

Q: Kuriais metais Jūs esate gimusi?

A: 1923 liepos 19-tą dieną.

Q: Ir kur?

A: Lazdijuose. Čia mano gimtinė.

Q: Ir Jūs visą laiką ir gyvenote Lazdijuose?

A: Taip. Nu išskiriant tą laiką kai aš kaime mokytojavau. Bet aš šeštadieniais, sekmadieniais būdavau čia.

Q: Sakykite, ar Lazdijuose buvo daug žydų prieš karą?

- A: Taip. Apie trečdalis gyventojų. 3 800 buvo gyventojų Lazdijuose, Lazdijiečių, tai iš jų trečdalis buvo žydai prieš karą.
- Q: Ar Jūs juos pažinojote?
- A: Taip. Aš gimiau Senamiesčio gatvėje, kur dabar gyvenu, ir mano pirmieji kaimynai buvo žydai. Aš net jų sinagogoj būdavau. Maldos namuose. *[pauzė; naujas kadras]*
- Q: Ar Jūs matėt kas atsitiko su tais žydais kai prasidėjo karas?
- A: Taip, mačiau.
- Q: Papasakokit ką Jūs pati matėte.
- A: Pačią pirmą dieną, mane labai sujaudino vienas įvykis. Tada ašėjau Seinų gatve, kuri dabar vadinasi Seinų gatvė, aplankyti savo mylimos draugės, su kurią draugavau. Ar ji gyva, po fronto, reiškia, jau? Nes frontas pas mus kai prasidėjo nuo ryto kokios šeštos valandos, tai iki dvyliktos valandos vyko bombardavimas, šaudymas, ir degė miestas.

[01:] 02:23:23 – [01:] 04:03:00

02:18 – 04:01

- A: Tai aš nuėjau po pietų aplankyti savo draugės. Iš Vytauto gatvės, į tą Seinų gatvę. Ir ką aš pamačiau: ties namu numeris 13-tas—rodos dabar matau—ėjo tėvas su mažais vaikais, žydų tautybės. Su krepšiu ant nugaros. O jį vaikė baltaraištis. Jau pačią pirmą karo dieną buvo čia baltaraiščiai. Ant rankovės buvo baltas **raikštis** – Hilfspolizei tokie buvo. Ir jis jį stumdė, neleido į gimtuosius namus. Tas namas ir dabar stovi. Tada jis paprašė leisti nors į malkinę, vaikus nusivesti mažus. Tai jis spardė, tas žmogus. Bet aš jo pavardės nežinau, jis man nepažįstamas buvo tas žmogus. Tai šitas vaizdas mane pirmiausia sukrėtė. Nu, o mačiau taip pat ir einančius su krepšiais, kurių namai jau sudegę buvo—tuos žydus mačiau. Vieni bėgo—Vytauto gatvės gale ten vadinamas toks upelis mūsų, Dumblaitis. Tai į tuos krantus bėgo kai kurie, slėpėsi. Nu, kiti bėgo į sinagogos pusę, nes ji buvo dar nesubombarduota. Nu, buvo vaizdas baisus. Ir ant rytojaus, birželio 23 dieną, susirinko vadinamieji inteligentai-aktyvistai, ir jie sudarė tokią—Lazdijų tokį—valdžios komitetą.

[01:] 04:03:01 – [01:] 06:01:04

04:02 – 06:04

- A: Šitą valdžios—į tą valdžios komitetą įėjo keletas žmonių, kai kurie man net labai gerai pažįstami. Vienas iš jų buvo tai Pranas Baubonis, mano bendraklasis, gimęs 192—gal trečiais, ar ketvirtais metais. Dabar jau jis miręs. O surašė tą protokolą, to valdžios organo, mano buvęs gerbiamas literatūros mokytojas, Rapolas Stankūnas. Šitas

dokumentas yra atšviestas ir dokumentų knygoje yra. Ir tame dokumente, to susirinkimo metu, rašoma, reiškia, buvo sugiedota Hitleriui, vaduotojui „ilgiausių metų,“ ir padėka išreikšta. Tai, tai mes jau išsigandom. O tada viskas jau vyko ten pat toje gatvėje, ten tos įstaigos buvo, todėl aš daug ką ir žinau.

Q: Sakykit, o tą dokumentą Jūs tada matėte?

A: Ne, aš tik žin—mačiau kad buvo susirinkę—

Q: Tą susirinkimą?—

A: Tie ponai, tie ėjo. Bet aš nežinojau ko jie eina. O paskui, jau jie buvo valdžioj. Tai jau aš juos mačiau, tuos žmones – Rapolas Stankūnas, mano mokytojas buvęs. Tai aš jį labai gerai pažinojau. Jis neseniai mirė. Mokytojavo vėliau. Jis niekur nesėdėjo. Tai va, tai pirmas vaizdas. Toliau, sekančią dieną—tai tą dieną, 23-ią dieną jie susirinko, ir tuojuos pat priėmė nutarimą—net atsimenu turinį, bet aš sitą jau skaičiau knygoj—

Q: Vėliau—

A: Vėliau skaičiau kad pavojinguosius visuomenei žydus, pavojingesnius visuomenei žydus uždaryti į getą. Nu, ir ką gi. Nuo tos dienos juos suvarė į du barakus, buvusios tarybinės armijos barakus.

[01:] 06:01:05 – [01:] 08:05:00

06:05 – 08:13

Q: Minutėle. O tas dokumentas, sakykit, jisai—iš kur Jūs žinot kad tas dokumentas kurį Jūs vėliau pamatėt būtent ir yra šitų žmonių sukurtas.

A: Aš juos mačiau kaip jie veikė.

Q: Taip, bet ar ten yra parašai kokie nors su—po tuo dokumentu, ar kas?

A: Po tuo dokumentu yra parašai. Bet aš to dokumento tikrai mačiau kopiją.

Q: Taip, aš suprantu—

A: Taip—kuri išspausdinta knygoje. Mas—

Q: Bet Jūs žinot kad tai yra tas dokumentas—

A: Taip—

Q: Kurį būtent—

A: Todėl kad tai mano pažįstami žmonės. Už tai kad aš čia gimiau ir aš pažinojau. Pavyzdžiui, sekančią dar dieną, jau jie pasiuntė raštą į Kauną, į Gebietskomissarui ar kam ten siuntė, kad jie nori patalkininkauti. Ir surašytos pavardės žmonių kurie talkaninkaus, ieškos kur nors tarybinių karių likučių, šitaip buvo. Ir ten, reiškia, šitos pavardės. Aš tuos žmones visus pažinojau: Jonuškaitis iš Palazdijų kaimo, Juozas Karosas, buvęs Lazdijų policininkas. Žinoma, jau jie mirę, tai buvo seniai. Tai aš mačiau ką jie darė. Jie gi vaikščiojo ginkluoti, turėjo kiti šautuvus. Susidarė aktyvistai (Lietuvių aktyvistų frontas – LAF) ir jie čia vaikščiojo ir tvarką darė. O tie žydai, o žydai nuo pirmų dienų buvo išvaryti iš tų barakų, kur netoli mano tėviškės, šalia mokyklos mūsų, dabartinės tos, gimnazijos. Tai jie buvo išvaryti valyti tų grūvėsių—nes ant rytoj ir poryt—dar kelias dienas degė miestas. Visas centras buvo sudengintas, tik porą namų liko. Tai tokie seni, po 70, po 80 metų žmonės, alkani, jie rinko akmenius tuos, tvarkė tas plytas. Tiesiog buvo sunku žiūrėti. Užkabino jiems iš karto tas geltonas žvaigždes. Viskas tas vyko netoli mano tėvų namų. Ir jie pas mus vaikščiodavo prašydami valgyt.

[01:] 08:05:01 – [01:] 10:09:06

08:14 – 10:22

A: Ir paskui areštuodavo už tai. Mane tris kartus areštavo. Pirmą kartą, tai tokia Braudaitė, **Čaškė**—vardas jos buvo—mano bendraklasė, našlaitė, labai iš neturtingos šeimos. Man labai jos buvo gaila. Ir jie atėjo į namus—mamos mano nebuvo. Tai aš atriekiau didelę riekį duonos, įpyliau butelį pieno, ir burokėlių keletą išroviau. Ir ji grįžo, reiškia, iš mano tėvų namų, į tą getą. Grįžo ir policininkai—o policininkai—jokių vokiečių čia, sargybos jokios—vokiečių čia nebuvo. Čia tie **baltaraikščiai** visi, tie aktyvistai viską darė, buvę policininkai, kai kurie ankstyvesni policininkai—Smetonos laikų dar—tai kai kurie žemė arė, o kiti nuėjo. Nu, gi niekas jų prievarta nevarė. O tas Aleksas Karaliūnas, mano bendraklasis, saugumo viršininku pasidarė. Su pistoletu vaikščiojo, mačiau. Nu, ir kai mane pirmą kartą areštavo—

Q: Minutėle, pabaikit apie tą mergaitę, kai jinai grįžo į getą.

A: O, atsiprašau labai. Ta mergaitė, kai grįžo, tai ją sargybinis sulaikė: „Kur buvai?“ paklausė. Ji pasakė iš kur parsinešė, sako, „Melnickaitė, Stefutė man davė šitą maistą.“ Tai atėjo manęs areštuot tada. Ir tik vieną dieną laikė. Nuvedė į policiją, ir kai vedė mane per vieną kabinetą tokį į kitą, tai aš mačiau baisų vėl vaizdą. Sėdėjo kažkoks vyras, pusiau apnuogintas, be baltinių, ant kėdės. O kiti jį rimbais mušė. Lietuvis jis tas buvo, tas žmogus, man atrodo. Blondinas. Paskui mane paleido. Paskui vaikščiojo po kiemus

policininkas **Dzemionas**, jis buvo iš **Kapšiūmiesčio**. Tas **Dzemionas** skaitė tokį raštą kad kas šelpš žydus, tai bus taip traktuojamas kaip žydas.

[01:] 10:09:07 – [01:] 12:02:13

10:23 – 12:20

A: Ir šitą—ir mes kieme stovėdami klausėmės to jo skaitomo rašto. Ir dvi kaimynės, tokios senos panos, seserys, Agotėlė ir Rožytė Kūbertavičiūtės, jos jau mirusios, žinoma. Viena ir sako: „Ponuli, mes tai nešelpiam žydų. Va, Melnickas“—ant mano tėvo pasakė—„jis tai šelpė.“ O pas mus jie ir ėjo tie žydai dėl to kad mano tėvas buvo stalius, ir jis čia daug dirbo parduotuvėse, baldus mokėjo daryti. Su visais mes bendravom. Tai kaip neduosi? Tai, va kokie žmonės buvo, matot. Nu, paskui tuos žydus laikė taip iki rugpjūčio mėnesio, va iki, beveik iki pabaigos. Ir tada iškėlė juos į Katkiškę. O tai Katkiškė tai toks kaip ir Lazdijų priemiestis, už—ten dar juos ir sušaudė. Ir žinot ką dar sužinojau. Perskaičiau žurnale *Gairės* kad tą geto organizavimui vadovavo Landsbergio tėvas. Ir parašyta—Lazdijai aprašyti net. Tai man buvo labai įdomu. Aš tą žurnalą neturiu. Nu, į tą getą tai aš pati nevaikščiojau. Ir šalia geto, ant kalniuko buvo šaltinis, tai jie ėjo ten praustis, sėmėsi tą vandienį su rūdymis. Kaip jie gaminosi—tą vaizdą aš neįsivaizduoju. Ir kaip galėjo daugiau kaip tūkstantis žmonių tilpti dviejuose barakuose, nesuprantu net šito.

Q: Jūs dabar kalbat apie tą pirmąjį getą ar apie tą antrąjį?

A: Taip, taip. Apie tą pirmąjį kurį šalią mūsų buvo—

Q: Kur šalia Jūsų.

A: Taip, taip. Prisimenu šitą. Aš mačiau juos kaip juos varė į darbus.

[01:] 12:02:14 – [01:] 14:03:14

12:21 – 14:26

A: Jiems buvo uždrausta vaikščioti šaligatviu. Jie galėjo eiti tik tai ta kelio dalim kur arkliai važiavo. Stumdė juos. Smarvėm pravažiavo. Stumdė tokius senus, kad jie rinktų tuos akmenis, tas nuolūžas visokias. Buvo numatyta kažkokios maisto kortelės ir jiems, labai mažas davinys. Bet jie ėjo prašyti, kokį drabužį išsimainydavo. Prašė tai duonos, tai bulvės kokios. Buvo sunku labai jiems. Buvo nėščių moterų, buvo mažų vaikų. Ir muilo neturėjo. Tai mano tėvai viską davė. Mano tėvą irgi tris kartus areštavo. O paskui net ir sušaudė. Istorijos liūdininkas buvo nereikalingas. Aš turiu dokumentą iš Gestapo išduotą, originalą. Viską mes tą žinom. Viską matėm savo akimis. Nu, dar labai man įsiminė vienas įvykis, būtinai turiu Jums papasakot. Ėjau iš parduotuvės, namo, ir mačiau—bet tai buvo jau, žinot, kokį rugsėjo mėnesį gal, ar gal spalio pradžioj. Va taip jau rudenį. Ir

aš einu, žiūriu pro ligoninę įvažiavo vežimas, vienu arkliu. Sėdi vežikas, o ant laiptų ligoninės stovi būrys darbuotojų. Kadangi aš baigiau seserų kursus 39-ais metais būdama gimnazistė, tai aš visą personalą pažinojau. Ir tą ligoninę žinojau. Ir man buvo įdomu kas gi čia vyksta, kad stovi būrelis ir verkia. Su chalatais, so skarelėm toms—seselių tokių, tokia puiki seselė Adolfina Laužikaitė. Jos muziejus net ieškojo nes nežinojo jos pavardės—ruošiuosi dar parašyt. Adolfina, vardas jos. Ji labai puiki akušerė buvo.

[01:] 14:03:15 – [01:] 16:02:21

14:27 – 16:31

A: Ir ji laiko vaikutį, ir aš matau kaip ji paduoda mano kaimyno, žydo **Šimančiko**, batsiuvio dukteriai. Jinai pagimdė vaikutį ir ta akušerė jai paduoda. Suvystė, padavė drabužėlių. Ir verkia moteris dėl to kad žinojo kur ją veš. Pasodino ją į tą vežimą, su tuo vaikeliu ant rankų, ir išvežė ją į Seinų gatvę, reiškia, į getą. O ten su tuo vaikeliu jinai buvo sušaudyta už kelių savaičių. Buvo baisus vaizdas.

Q: Sakysit, kada buvo pereitą iš vieno geto į kitą?

A: Buvo maždaug tuo laiku kaip dabar, kaip rugpjūčio mėnesio pabaigoj, manau kad pabaigoj. Tiksliai dienos negaliu pasakyt.

Q: Kiek laiko žmonės prabuvo tam antram gete?

A: Nu, tai nuo rugpjūčio pabaigos jie ten buvo, visą rugsėjį, visą spalį, ir juos sušaudė lapkričio mėnesio pradžioje. Rašo visur kad tai buvo lapkričio trečia diena. Kažkodėl man atrodė kad tai buvo antro. *[kosti]* Gal bijojo per Visus Šventus šaudyti, kad bus daug žmonių ir matys tą egzekuciją baisią. Tai buvo prieš tai jau iškastos duobės, grioviai tie, prieš kokias dvi savaites. Tai tie žydai verkė, aimanavo. Ir mano tėvo vis klausdavo, kada dar buvo dar šitam gete, ar kituose miestuose šaudė, ar dar yra žydų. Tai mano tėvas biškį prekiaavo kad iš ant duonos kokį rublį turėt, kaip sako. Tai nuvažiuodavo—dažų parveždavo, vinių, jis gi buvo stalius—į Kauną. Tai jis sako, „Dar mačiau, yra.“ Tai galvoja, gal atidės šitą viską, gal nešaudys daugiau. Nu, ir sušaudė juos.

[01:] 16:02:22 – [01:] 18:01:15

16:32 – 18:33

A: Atvažiavo—irgi vėl aš buvau liudininkė to visko. Mano tokia turbūt dalia, kad man tenka pabūt tokiuose istorijos baisiuose verpetuose. Ir vėl aš nuėjau aplankyti savo draugės, lapkričio mėnesio—jeigu tai buvo trečia diena, po Visų Šventų tų—ir nuėjau pas tą savo draugę—jos motina, dvi seserys buvo. Ta mano draugė gyva. Ji gyvena Vilniuje Mildos gatvėje – Birutė Živatkauskienė-Miglinaitė, labai puiki moteris. Jie labai šelpė žydus, jų motina, ir jos. Ir mes kalbėjomės. Iš vakaro biski pasnigo, bet žemė neįšalusė buvo, tai

taip kad matėsi gerai viskas. Ir motina išėjo į kiemą, grįžo, ir labai verkė balsu. Sakom, „Kas darosi.“ Sako, „Mergaitės brangiosios, šaudo žydus. Ir **Calkę** sušaudys,“ jis sakė. O tas **Calkė**, pavardės nežinau—jie dešras darė—tai jis jiems parduodavo jautieną, tas **Calkė**, jaunas vyras toks. „Oi, ir **Calkę** sušaudys.“ Ir mes visos verkė balsu, išėjom į kiemą, ir iš to kiemo mes matėm—nes toje vietoje kur dabar Lazdijų parkas—tai buvo tokia **Mazialiausko**—tą **Mazialiauską** irgi paskui areštavo—**Mazialiausko** sodas. Ne daug medžių buvo, tai lapai jau nukritę buvo. Ir mums buvo labai gerai matyt Katkiškę. Ir mes pamatėm kaip būreliai—tamsiai apsirengę aiškiai žmonės buvo—buvo varomi iš tų barakų į kairę pusę, mums žiūrint, į tą kalnelį kur dabar jau jie ten guli.

[01:] 18:01:16 – [01:] 20:05:01

18:34 – 20:43

A: Ir prasidėjo šaudymas. Tratėjimas. Tai buvo baisu. Mes verkėm labai. [*ji susigraudina; trumpa pauzė*] Baisu [*patyliom pasako*] Jų aimanas, [*verkia*] kaip jie verkė kai juos varė iš to geto, girdėjo aplinkiniai žmonės kurie ten netoli gyveno.

Q: O Jūs patys, ar gridėjot Jų aimanas?

A: Ne, ne. Aš to negalėjau, nes tai biski per toli. Bet šūvius tuos ir varymus. Bet mano tėvas man daug ką papasakojo – Steponas Melnickas, tėvas mano. Jis buvo išvartytas užkasti tų duobių. Rinko tokius žmones kurie bendravo su žydais. Tokius daugiausia. Tokius, kurie tarybiniais metais kokių tarnautoju buvo, kas milicijoj dirbo, tokius. Nu, ir—ir lenkus, rusus, bet ir lietuvius varė. Visokius. Ir jie turėjo užkasti tas duobes kurios jau ankščiau kitų buvo iškastos. Kada juos suvarė į policijos kiemą Vytauto gatvėj, tuos surinktus vyrus, tai pasakė kad: „Turėsit užkasti duobes.“ Tai kai kurie pradėjo skūstis—vienas sako, „Man“—mano tėvas sakė kad puolins ant rankų, delnų buvo. Tai sako, „Man ranką skauda.“ Kitas vėl sako, „Mano vaikas serga. Atleiskit mane.“ Tada jie pradėjo šaudyt į viršų, policininkai mūsų. Pas mus nebuvo jokių vokiečių čia, Lazdijuose. Valdžia buvo iš jų sudaryta, iš tų lietuvių nacionalistų tų. O kai atvažiavo tos mašinos į Katkiškę—gal trys autobusai kokie buvo—nes aš mačiau kaip juos paskui jau atvežė tuos šaudytojus, prie valgyklos. Čia jau Seinų gatvėje.

[01:] 20:05:02 – [01:] 22:10:04

20:44 – 22:53

A: Nu ir juos atvežė, tai buvo, sako, kokie du ar trys karininkai vokiečiai. Bet aš pati tai jų nemačiau, bet man tėvas pasakojo kad lietuviai buvo karininkai, o kareivius, aš juos gi mačiau. Paskui—

Q: Tėvas matė kaip atvažiavo to mašinos—

A: Tos mašinos—

Q: Prie duobės—

A: Taip, taip, taip.

Q: Tėvas matė kaip šaudė?

A: Taip. Man dar papasakojo tą atsitikimą kaip juos—nu, suvaro grupes žmonių. Prieš tai, liepė nusirengti drabužius, ir varo juos basus, varė. Basus, apatiniais drabužiais, tai kurie tokie buvo tokio amžiaus kaip dabar jau aš, seni tie tėvai. Tai jų vaikai imdavo tą tėvą už rankos, ar motiną, vienas už vienos rankos tempė, ten kitas už kitos, ir bėgom, bėga tiesiog kad greičiau išokti į tą griovį, į tą duobę. Numeta drabužius. Tuos drabužius parsivežė kiti kuriuos aš pati tikrai žinau, ir pavardes, ir žinau kur buvo jie laikomi, nes mačiau. Ir kada jie šoko į tas duobes, tai atėjo kareiviai, juos jau šaudė. Ir kada—o tai tada kai sušaudo grupę, kareiviai pasitraukia, pašaukia tuos kurie kloneliais vyrai suvaryti su kastuvais užkasti. Tie vyrai ateina ir, reiškia, užmeta žemėm. Dar ten raitosi tie žmonės. Dar jie pusgyviai. Nu, ne iš karto gi numiršta žmogus. Ir kaip užmetė eilę jau tų žemių, ir jau trauktis atgal, sujudėjo žemė ir išlindo berniukas. Mano tėtis sako kad jis galėjo būti kokių dešimt, dvylikos metų. Jis atsiklaupė, sudėjo rankas kaip maldai šitaip, ir priėjo Pacikonis, vachmistras („Wachtmeister“) Pacikonis—man pažįstamas iš Kauno gatvės—bet jau jis miręs—policininkas vachmistras, jis priėjo ir nudėjo tą vaiką. Viskas.

[01:] 22:10:05 – [01:] 24:00:10

22:54 – 24:48

A: Po to atvarydavo kitą grupę. O mes stovėjom tam kieme—mano draugės—ir verkėm, nes mum buvo baisu. Ir suvarė taip juos dalimis, grupėmis. Varė, varė, varė. Jau, žinot, po pietų baigėsi ta egzekucija. Tai aš norėjau eit namo, bet aš labai bijojau eit viena, tai mane lydėjo ta mano draugė Birutė Miglinaitė, kur Vilniuj gyvena, Mildos gatvėje, ir jos pusbrolis Mikas **Tuminauskas [Tūminauskas]**, jis palaidotas Lazdijuose. Ir vienas iš vienos pusės, ir kitas iš kitos, ir mes **pavaliu** ėjome ta Seinų gatve. Ir kada mes jau priėjome tą vietą kur dabar stovi senas žydo **Titevskio** namas, o dabar ten įsukūrusi parduotuvė „Agnė,“ tai ten tada buvo valgykla, pieno produktų parduotuvė, vienam kampe, ir kino teatras to žydo namuose buvo. Jis liko gyvas, tas žydas su šeima. Jo žmona mokytoja, aš ją pažinojau. Ir du maži vaikai, jie buvo išvežti 41-ais metais, birželio 14-tą į Sibirą, ir liko ten gyvi. O kiti žuvo. Tai va, toj vietoj mes sustojome su savo ta drauge ir jos pusbroliu, nes mums buvo—nu, galėjom ir toliau paeit—bet mums buvo ir įdomu net. Už mūsų sustojo trys autobusai, ir iš tų autobusų išėjo kareiviai, įėjo—matyt kad jie galėjo būt išgėrę—kažkokį—kažkokie lyg energingi tokie tai ėjo. Net kai

kurie su žiedais ant rankų. Ir jie visi nuėjo į tą valgyklą pavalgyti, po sunkaus darbo. Po žmonių šaudymo. Vot kaip buvo baisu.

[01:] 24:00:11 – [01:] 26:16:08

24:49 – 27:10

Q: Ar jie buvo tie kurie šaudė, šitie kareiviai?

A: Taip. Jie atvažiavo tais autobusais—

Q: O iš kur Jūs žinojot—ar Jūs tada žinojot kad jie iš to šaudymo?

A: Mes gi girdėjom kad ten šaudė, tai iš ten. Iš tos pačios pusės jie atvažiavo, iš kur buvo tas kapinynas jau. Mes gi matėm viską. Žiūrėjom su ta Birute ir jos mama.

Q: Kokia kalba kalbėjo tie kareiviai?

A: Lietuviškai. Lietuviškom uniformom apsirengę buvo, tikrai. Šitą galiu prisiekti. Tik—

Q: Ar jie buvo su ginklais?

A: Nu, šito negaliu pasakyti. Galimas daiktas mašinose galėjo turėti. To negaliu pasakyti, nežinau. Nu, ir mes—kaip jau jie visi nuėjo—tai tada mes pasukom jau į mano gatvę, palydėjo tie draugai mano. Ir aš radau jau savo tėvą parėjusį. Labai sujaudintą nepaprastai. Ir jis mums dar papasakojo šitą—labai buvo—kokias dvi savaites jis kalbėt gerai negalėjo. O paskui daugelį tų kurie užkasinėjo, areštavo. Daugelį tų sėdėjo kameroose. Tris sušaudė. Su mano tėvu sušaudė **Zagrecką** Česlovą, 23 metų. Mano tėvui buvo 49. Man buvo 19 jau tada kai tėvą sušaudė.

Q: Ar tą Gestapo pažymą Jums išdavė Gestapas?

A: Mamai mano išdavė ir aš ją turiu stalčiuje.

Q: Ir kas ten yra parašyta?

A: Ten parašyta „**Vertod Verultait**“ (GERMAN: ?) – kad paskirtas SS/SD polizei—aš dabar turinio neatsimenu vokiškai gerai. Bet galiu pasakyt lietuviškai—

Q: Lietuviškai pasakykit.

A: Taip, kad aš suprantu šitą. Pasakyta kad, reiškia, mirčiai paskirtas Steponas Melnickas, Juozo sūnus, gimęs tada ir tada, ten Lenkijoje, Krasnostavinis, mano tėvas iš Lenkijos buvo kilęs, reiškia. Ir pasakyta kad jis buvo Vokietijos—to SS /SD polizei ten komisariatas koks, ar kaip tai pavadinta buvo—paskirtas mirčiai. Ir parašyta kad nuosprendis įvykdytas 1942 metais, devintą dieną—spalio devintą dieną. Tik nepasakyta kur.

[01:] 26:16:09 – [01:] 28:01:22

27:11 – 29:00

A: Bet jis sėdėjo Marijampolės kalėjime ir ten jį sušaudė. Ir kai jį sušaudė ir tuos du dar vyrus – Kalinová, rusą, ir lenką **Žagžecką**, ir mano tėvą. Iš vakaro jiems perskaitė nuosprendį iš Gestapo atvažiavę. Kalėjimo kieme buvo kopolyčia. Ten juos suvedė, su dideliais šunim, ir jau jie žinodavo, kaliniai, nes labai dažnai ten šaudydavo. Kad jeigu jau su šunim atvažiavo, tai jau viskas, jau ką nors šaudys. Nu, ir perskaitė nuosprendį—Jūs—aš net neįsivaizduoju koks buvo tvirtas mano tėvas, kad nei jis šaukė, nei jis keikė kameroj. Pasimeldė. Žinot, lenkai labai pamaldūs.

Q: O iš kur Jūs būtent žinot šitą vaizdą, šitą epizodą, kad su šunim?

A: Tuoį pasakysiu. Tuoį pasakysiu. Grįžo gyvi kiti iš tos kameros, žmonės kurie sėdėjo. Ir aš turiu jų paliūdymus, tie paliūdymai yra patvirtinti notaro su antspaudais. Aš juos sauguju, pas save stalčiuje aš juos turiu. Moziliauskas, Markevičius Stasys, Pikutis. Jie iš tos kameros—jie—taip pasakysiu—jie stovėjo kameroje it langeliai buvo labai aukštai, tai jie norėjo pamatyt ar tikrai šaudys. Tiesa, ryte kada jie papusryčiavo, mano tėvas pasimeldė kaip visada ir įėjo sargybiniai ir pasakė: „Apsirenkite savo drabužiais.“ Ir jie visi trys apsirengė savo drabužiais. Ir pasakė, „Jūs dabar išeisite.“

[01:] 28:01:23 – [01:] 30:05:05

29:01 – 31:08

A: Kitus—taip man pasakojo tie kurie sėdėjo kalėjime, reiškia. Ir jis išeidamas pro duris pasakė taip: „Sudie, vyrai. Pasakykit mano paskutinius sudie mano žmonelei ir vaikams.“ *[apsiverkia]* Ir jie man pasakė šitą. *[kalba per ašaras]* O kada jie ėjo pro duris, tai tas **Žagžeckas**, jaunas vyrukas, nusiėmė savo kepurę, atsigrižo į tokį kalinį **Lovjovą** ir pasakė: „Paimk, turėsi atminimą.“ Ir man ta **Sovlovjovo** žmona irgi tą priminė neseniai. Nu, ir išvedė juos koridoriu. Tai tie vyrai, vienas kitam ant peties atsistojo, ar kaip ten—kad labai aukštai buvo tie langeliai. Ir šitą—ir pažiūrėjo ir matė kaip šaudė juos. Jie matė, tie kaliniai. O paskui gi juos užkasė. Paskui, po dviejų metų, 1945-ais metais, rugpjūčio mėnesį—aš tada buvau nėščia, ištekėjus jau buvau, ir manęs neleido važiuot į Marijampolę. O mano mamą pakvietė. Ir mano mama ir vyras nuvažiavo į Marijampolę. Buvo tokia valstybinė komisija sudaryta, ir atkasė tuos kapus. Tai mano mama pažino dvi

moteris kurios su manim sėdėjo kalėjime. Mane buvo pasodinę trečią kartą jau po žydų sušaudymo, kaip ir tėvą trečią kartą pasodino 42-ų metų kovo mėnesio 23-ią dieną, ryte. Buvo Didysis Pirmadienis prieš Velykas. Padarė pas mus kratą, ieškojo ginklo ar kažko tai. Protokolo mums nepaskaitė. Mes nežinom ką jie ten parašė.

[01:] 30:05:06 – [01:] 32:03:11

31:09 – 33:11

A: Ir tik pasakė tėvui kad, „Apsirenkite, ir eisite su mumis į policiją. Pasirašysit ten protokolo.“ Kratai vadovavo Simonavičius, kažkur kilęs nuo Marijampolės, man nebuvo pažįstamas anksčiau. O rašė protokolą man gerai pažįstamas žmogus iš mūsų gatvės Kadziauskas, buvęs mokytojas, jis tapo saugumiečiu, čia saugumiečiai buvo. Ir **Beinorius**, jis iš Lazdijų, nežinau iš kur jis kilęs, bet gyveno mūsų gatvėje, vedęs buvo Lazdijietė. Paskui jis pabėgo—44-ais metais jis buvo saugumietis—pabėgo į Ameriką. Ten jisai mirė. O žmona jo išprotėjo. O tas Simonavičius taip pat pasitraukė, aišku, 44-ais metais. Čia pridarę visko Lazdijuose. Nu, liudininkai kokie buvo taip pat atismenu. Markevičius Stasys, jis paliudino man—šitą aš turiu jo patvirtinta notaro paliudimą kad jis buvi pakviestas kaip liudininkas. Paskui toks Butanavičius—tas Markevičius tik pernai mirė. O ir—ir Butanavičius buvo toks liudininkas. Vot aš tą labai gerai prisimenu. Kai tėvą išvedė jau pasirašyt to parašo, tai kaip aš labai tikinti buvau, tada. Labai tikėjau žmonėmis, ir labai Dievu tikėjau tada. Aš nubėgau į bažnyčią pasimelst. Ir prie Marijos altoriaus aš labai verkiau, suklypusi. Labai prašiau Dievo pagalbos. Ir kai aš išėjau, pro duris, atsistojau ant laiptų, žiūriu, kažkokia moteris su skara apsisupusi eina į bažnyčios pusę, ant šventoriaus. Nepažinau savo mamos iš susijaudinimo. Mama. Aš tada pamačiau, „Mama, turbūt tėvelis parėjo namo.“

[01:] 32:03:12 – [01:] 34:05:11

33:12 – 35:17

A: O jinai sako, „Ne, aš atėjau pasakyt kad atėjo tavęs areštuoti.“ Net nežinau už ką. Ir iš tikrųjų aš paėmiau jos rankas į savo rankas, tokios šaltos rankos. Man taip gaila pasidarė. Galėjau pabėgt per tą šventorių, kur nors. Bet jeigu ją areštuos, tai kaip mano kiti broliai ir seserys mažiukai bus. Nu, ir aš sakau, „Mama, ką man daryt?“ Ji sako, „Aš nežinau.“ Ir aš nežinojau. Ir iš karto prisistatė du vyrai saugumiečiai. Mane areštavo ir nuvedė į kalėjimą. Pirmiausia tardymas, paskui jau kameroj. Kameroj mes sėdėjom 11 moterų. O gal čia Jums neįdomu šitas.

Q: Įdomu, įdomu.

A: Čia teisybė. Sėdėjo 11 moterų. Aš buvau jausiausia, 18 metų. Su manim sėdėjo gydytoja **Voronecka**, labai puiki moteris. Ji jau mirusi. Su manim sėdėjo dvi tarybinių karininkų žmonos. Aš jas pažinojau. Tą vieną pažinojau anksčiau – **Dusė Firtikova**. Ir Malkova.

Abidvi jas sušaudė. Marijampolėj. Ir kai atkasė, mano mama pažino iš drabužių jas. **Malkovos** buvo ilgi, gražūs plaukai. Ji tik atvažiavo prieš karą pas vyrą, dar jinai vaikučių neturėjo. O **Dūsės Fertikovos** vyras čia buvo pasislėpęs kur tai, jį areštavo Marijampolėj, kalėjime—kalėjimo kieme begantį nušovė. Nušovė ir tą **Dusę** paskui. Ir mama mano ją pažino, nes ji jai siuvo suknelę. Mano mama siuvėja buvo. Duktė **Fainačka**, trijų metų liko našlaitė. Nu kitos moterys sėdėjo. Iš kaimų kai kurios, aš jų nepažinojau. Nu, pavardžių gal čia ir nesvarbu. Mes 11 sėdėjome, dvi sušaudė iš jų, iš mūsų tarpo.

[01:] 34:05:12 – [01:] 36:05:05

35:18 – 37:23

Q: Kaip Jus tardė? Ko jie norėjo? Kas Jus tardė?

A: A, va. Tardė tie patys – Karaliūnas Aleksas toksai, kuris Amerikoje dabar gyvena. Antanas Soroka, iš Miškinių, mano bedraklasis buvęs. Va toki jauni žmonės sulindo į tą valdžią, į tą saugumą.

Q: Tai Jūsų bendraklasis Jus tardė?

A: Taip. Taip. Pirmą kartą tai mane tas Soroka—tai tokį turėjo gumini—nežinau kaip vadinasi—daiktą, kur milicininkai turi. Va taip, vis prie nosies man, prie nosies vis taip. Man buvo labai skaudu. Mes gi gimnazistai, draugai buvome. Nu tai jis tardė mane už tai kad aš valgyt tai Braudaitėi daviau, tos duonos. Nu, kitą kartą irgi už tai kad maisto daviau. Nu, o šį kartą—tas Karaliūnas buvo koksai, ir tas kuris mane tardydavo, ir aš jau pamiršau pavardę koks. Buvo toks Simonavičius. Buvo Karalius—ne Karalius buvo policijos vadas, o čia saugumo šitie darbutojai. Ai, ten buvo visokių saugumo darbuotojų. Buvo toks is Leipalingio—gal aš prisiminsiu pavardę—*[pauzė; galvoja]* Telešius atrodo. Ar Lilešius. Telešius buvo. O tas Karaliūnas Aleksas paskui tapo viršininku. Iš pradžių buvo tas Simonavičius. O paskui tas, kažkur jis išsikėlė, tai tas Karaliūnas tapo paskui. Paskui jis irgi išsikėlė kažkur, tai jau, paskiau—paskiau karas baigėsi. Tai jie čia gyveno – Lazdijuose.

Q: Tai ką jie iš Jūsų norėjo?—

A: A, ką tardė. Visą laiką klausinėjo sąryšį su tėvo areštu. „Ar pas Jus neužeidavo kokie žmonės? Iš kur atvykę,“ klausė. „Ar bendravote, ar Jūsų tėvai pažįstami buvo su vietiniais lenkais, dvarininkais kokiais.“ Mano tėvas buvo stalius, mama siuvėja, tai mes daug pažįstamų žmonių turėjome.

[01:] 36:05:06 – [01:] 38:00:10

37:24 – 39:23

A: Ar šelpėm žydus klausė. Nu va tokius klausimus. Aš tik daugiau gal ir neprisimenu, žinot. Daug metų praėjo. Nu, ir—

Q: Ar naudojo fizinę jėgą prieš Jus?

A: Prieš mane ne. Bet prieš tėvą, tai baisiai—bijau kalbėt net. Mano tėvą tardė—aš vienoj kameroj sėdėjau, o tėvas vyrų kameroj sėdėjo. Tai jį labai sumušė—šitą man papasakojo mama—kai aš sėdėjau kalėjime, tai tada antrą kartą darė krata—visą pasakysiu teisybę—mano abudu brolius, mažus vaikus, 12, 13 metų areštavo ir uždarė į tokią areštinę—kalėjimo kieme namas medinis buvo toksai—tai buvusio apskrities viršininko Brazdžiaus—jis buvo puikus žmogus, jo tarybų valdžia net neareštavo. Jis Smetonos laikų valdininkas buvo. Tai jo buvo namas, bet jo čia nebuvo, ir jis Kaunietis, iš labai didelės šeimos, turėjo 18 brolių ir seserų. Ir mirė jis turėdamas kokius 102 ar 103 metus. Jis yra aprašytas vienam straipsnyje, bet tai Jum neįdomu. Tai reiškia tam jo buvusiam bute, tie mano du broliai buvo laikomi visą naktį, ant kelių atsiklaupę, liežuvius iškišę, iškėlę rankas į viršų, kad jie prisipažintų arba pasakytų gal kur tėvas ginklus laiko. Nu, Jūs iš istorijos žinote kad tais laikais, 42-ais kokiais metais, buvo visokių judėjimų. Tokia partizanką buvo ir Armija Krajova (AK) kažkur tai buvo. Buvo tokios—

Q: Gerai, kas—kas tuos brolius areštavo ir kada?

A: Nu, tai tie patys saugumiečiai, kai aš sėdėjau kalėjime, tai tik kad mama man paskui papasakojo kai mane jau paleido per Velykas.

[01:] 38:00:11 – [01:] 40:06:21

39:24 – 41:34

A: O kai mama atėjo, atnešė valgyti, tai policininkas Kazlauskas, kuris buvo kalėjimo tada sargas, apstumdė ją, ir reiškia—jinai sako, „Paduokit mano mergaitei ir vyrui valgyt.“ „Suspėsime.“ Mama sako, „Aš negaliu nes mano maža mergaitė penkių metų serga.“ Mano sesutė. „Tu tylėk,“ pasakė tas Kazlauskas—man atrodo kad jo vardas buvo Bronius – policininkas. „Aš čia šeimininkas, ką aš noriu, tą aš darau.“ Nė joks vokietis—čia iš kaimo—Kazlauskas – lietuvis. Sako, „Aš galiu, va, išsivesti tavo tuos kalinius ir sumuš, suspardyt. Ką norėsiu, tą padarysiu. Ir man niekas už tai nieko nepasakys.“ O dar nepasakiau, kad tas moteris kaip tardė—ruses tas, kur su manim sėdėjo kameroj—tai atėjo į kamerą po tardymo mes išsigandome, sudraskyta bliuskutė. Aš labai gerai atsimenu, aš regimasis tipas, tai aš labai—rodos, matau ir dabar. Ji buvo su batukais ilgais auliniais tokiais, ir su kelnėm tokiom „golf“ rudos spalvos, aksominėm. Gal ji kokia totorė buvo, o gal rusė, juodaakė, tamsiaplaukė, graži labai moteris. Perplėšta buvo jos bliuskutė ir krutinė apdraskyta iki kraujų. Tai jeigu jau moterį draskė, tai labai tikiu kad

taip ir su mano tėvu buvo. Ir tikrai tai buvo. Reiškia atbėg—kada mano tėvą tardė, atbėgo viena mergaitė, nu kokių gal jinau buvo šešiolikos metų ar kiek – Izabelė—ar Izabelė Uzdil—palaukit, Uzdilaitė, už vyro kaip ji ištekėjo tai paskui ji buvo Grigaravičienė. Tai ta Uzdilaitė buvo valytoja. Ir ji kartu tarnavo pas policijos vadą Karalių, prie vaiko. Tai jai mokėjo atlyginimą kaip valytojai. Ir ji valė.

[01:] 40:06:22 – [01:] 41:45:12

41:35 – 43:18

A: Vakare, po tardymo, kaip mano tėvą taip labai sumušė, po nagais varė adatas, kojų padus labai mušė, ir taip sumušė kad jis buvo kruvinas, tai matyt kad ir galvą mušė. Jis apalpo, tai jį iš kameros išvilko ir ant grindų koridoriui gulėjo—dabar tam name yra—tas namas yra bet niekas negyvena. Tada buvo tas saugumas—ties gimnazija kitos gatvės pusėje yra tas namas. Ir jis gulėjo sukruvintas, be sąmonės, be nieko, tada liepė tie tardytojai tą mergaitei kad ji nubėgtų vandens atnešė kibirą pylė ant mano to tėvo ir jis atsigavo. Tai paskui už parankių nuvilko jį į kamerą. Aš savo tėvą tik vieną kartą pamačiau areštuota. Kai mane jau išleido—Jūs klausot [*kreipiasi į interviuotoją*]—

Q: Taip.

A: Kai mane išleido ir kai ašėjau gatve, tai aš mačiau kaip mano tėvas buvo išvestas kieme biskį pasivaikščioti, su juoda šilta striuke, bet aš jį mačiau tik iš nugaros pusės. Paskutinį kartą gyvenime aš jį mačiau tada. O tuos brolius kankino dėl to kad jie gal ką nors pasakys, nu žinot kaip vaikai. Tai tas mano mažesnis brolis pasakė. Sako, „Gal ant aukšto turi ginklą.“ Tai jie atėjo dar kartą daryt kratą. Jie nieko nerado. Nebuvo.

Failas 2 iš 2

[02:] 00:31:05 – [02:] 02:10:23

00:30 – 02:14

Q: Galima tęsti pokalbį. Jūs dar ką norėjot kažką papasakoti.

A: Nu, galiu papasakoti dar vieną atsitikimą, bet ne aš pati mačiau—tik atėjęs pas mano mama malkų kapoti žmogus, jis buvo iš mūsų gatvės galo, gyventojas – **Krapilius [Krapylius]**, darbininkas toks. Vieną kartą, prieš sušaudymų tų žydu, jis atėjo prieš to mūsų upelio kur mūsų parkas dabar čia yra, vytelių pasiskinti, šluotoms rišti. Ir jis papasakojo [*kosti*] kaip viena moteris, žydė—aš ją pažinojau, labai graži moteris—bet aš pavardės neatsimenu dabar. Ir ji kažkaip tai paspruko iš Katkiškės to geto, prisirengusi buvo keletą suknelių, apsivilkusi. Matyt, norėjo išsimainyt ant maisto, drabužių. O ją vijosi policininkas, nuo to geto. Ir ji—čia kur dabar mūsų parkas, toje vietoje—buvo

pašauta. Pataikė jai iš nugaros, taip per juosmenį, gal biski žemiau, ten labai subėga kraujas į vidų, kaip sako, neįsilieja taip kraujas. Ir ji krito. Ir ėjo vienas mūsų gatvės gyventojas, mano kaimynas, Pranas Stravinskas, jis jau žinoma miręs. Bet jo namuose ant durų buvo parašyta lentelė: „**nur fur Deutschen**,“ (VOKIŠKAI: tik vokiečiams) tik vokiečiams kamb arys paskirtas toks buvo. Ir jis visą laiką palaikė ryšius su tais visokiais sargybiniais.

[02:] 02:10:24 – [02:] 04:13:16

02:15 – 04:22

A: Ir aišku kad ir turtą tą vežėsi. Ir jis tuo momentu pasitaikė ten, tam paupį, gal jisai į tą getą ar kas jį ten žino kur. Bet tas **Krapilis** sako, „O Dieve,“ sako, „tai į kalną, taip nuo kalno. Tai į kalną, tai nuo kalno.“ Mano mama sako, „Tai ką tai reiškia?“ Nu, sako, „Taip ją nurengdinėjo, tai patraukė į kalną, tai žemyn.“ *[ne labai aišku ką ji pasakoja]* Tas žmogus, išsivaizduojate. Nurenginėjo tą moterį, kad parnešt paskui drabužių.

Q: Bet tai jinai buvo sužeista?

A: Jau ji užmušta. Ten—

Q: Užmušta—

A: Kaip ten nušauna, tai ten labai subėga greitai kraujas į vidurius. Tai aš nežinau, ji numirė ten, aš nežinau kaip buvo, kur ją ten užkasė. O dar, ką noriu—kažką norėjau pasakyt—aha, tą pačią—

Q: Minutėle, nesupratau. Ar tas nurenginėjo, kuris—ant kurio durų buvo parašyta „**nur fur Deutschen**.“

A: Taip, taip. Tas. Tas Stravinskas Pranas. Tai taip pasakojo man tas **Krapilius**. Mano mamai ir man. Mes buvo namuose kai jis mums šitą pasakojo. Mes vis prisimindavom tokius įvykius kaip tada, tais karo metais, tai jis pasakojo. Nu, ir dar ką aš prisimenu, kad kada aš jau parėjau namo po to sušaudymo, ir išėjau į kiemą, ir man iš mano tėvų kiemo, už mokyklos tos, kur aš gyvenau, matėsi tas šaltinis, tas kalnas prie kurio žydai eidavo ankščiau vandens ir praustis, reikškia. Ir aš pamačiau kad eina žmogus, ten tuo kalnu—dabar ten parkas, mokyklos. Aš pastovėjau, pasinterasavau. Nešė didžiulį ryšulį, gal patalai, gal paduškos kokios buvo, ant pečių, ryšulį. Ir jis perėjo per mūsų tėvų tą pievą, palindo po tiltu, kur ten mūsų upelis yra toksai, Dumblaitis. Ir krantuku nuėjo į Staidarius.

[02:] 04:13:17 – [02:] 06:06:12

04:23 – 06:19

A: Aš jį pažinau. Jis buvo **Maniuška**, tik vardo nežinau. Jau irgi miręs. Tai aš pagalvojau – motina, lietuvė, valstietė, negi jinai nepadarė savo vaikams patalų. Reikėjo nešt tą kokį utelėtą ar sukruvintą daiktą iš tos Katkiškės. Tai aš taip pagalvojau, tai baisu. Nu, kitus drabužius vežėsi Dariaus Girėno gatvėje—va, ne labai toli nuo manęs čia—gyveno Aglinskas toks, tai jis vežėsi irgi drabužius, čia pas jį buvo sandelys ar kas. Ir dar buvo—vežė tas kuris darė kratą pas mus—**Kadziauskas**, su kitu tokiu kaimynu savo, ar gal jis jo net giminaitis, ar kaimynas, tai vežė į—Dzūkų gatvėje—o gal dabar jinai vadinasi Kalnų gatvė—vežė tokios Vasilienės tvartą ar kluoną—ir ten dėjo tuos drabužius. O paskui gal jie dalinosi, nežinau kur jie tuos drabužius, tuos žuvusių žmonių.

Q: Tai tuos drabužius vežė iš Katkiškės?

A: Taip, taip.

Q: Iš to antrojo geto?

A: Taip, taip. Iš ten, iš ten. Tikrai—

Q: Reiškia, kai žydai iš pirmojo geto perėjo į antrąjį getą, pirmajam gete nieko neliko, nei daiktų, nei žydų, nieko—

A: Turbūt kad nieko. Ne, žydų tai tikrai neliko. Tai turbūt nieko. Aš nebuvo į vidų tenais pažiūrėti. Tik tada tie pastatai stovėjo, o paskui kas juos nugriovė, net nežinau. Dabar—

Q: O daiktų žydų buvo likę? Ar?

A: Nu tai, kaip, taip, taigi jie parsivežė tie kurie galėjo parsivežt, čia dalyvavo. Parsivežė, dalinosi, matyt, tuos drabužius. Taip.

[02:] 06:06:13 – [02:] 08:06:14

06:20 – 08:24

Q: Kas saugojo getą? Kaip atrodė sargyba? Pirmą getą, aš turiu omeny, kuris buvo šalia Jūsų.

A: Nu, žinot. Aš kai kuriuos pažinojau. Aš kai kurių—policinikai. Nė vieno vokiško kareivio čia nebuvo.

Q: Gal pavardes prisimenat?

A: Prisimenu. Iš vieno aš nusipirkau batus. Moteriškus batukus. Zomsinius. 35 numerio. Tai matyt netiko niekam. Ar jam kad davė ar jis paėmė, aš nežinau.

Q: Čia jau po šaudymo?

A: Ne, dar jie buvo gyvi. Per kažką jis pardavė. Sako, „Maksimavičius turi parduoti batukus gerus.“ Aš nusipirkau iš—per kažkokį žmogų, bet dabar vardo neatsimenu.

Q: Tai kokios Jų pavardės, kokias pavardes prisimenat?

A: Nu, pavyzdžiui, Maksimavičių prisimenu. **Čižiką** prisimenu. Vilipolskį prisimenu. Aš juos iš matymo pažinojau. Jie ne mano amžiaus, bet aš juos—gimnazistė aš gi buvau dar, tada, prieš karą. Bet aš taip juos pažinojau. Šitus žinau. Kokį dar gal būt.

Q: Ir Jūs matėt kaip jie saugojo getą?

A: Taip. Jie vaikščiojo ten prie mūsų—prie barako—tai matyt buvo. Nu, gi mes ten vaikščiojom ta gatve, į krautuvę eini, grįžti iš tos krautuvės. Karvę pririšt reikėjo, nu gi, ten netoli mano tėvo pieva—karvė—matyt. Matydavau kai ėjo praustis žmonės prie to šaltinio.

Q: Sakykit prašau—

A: A, dar va ką—kad neužmiščiau, pasakysiu. Jie labai meldėsi. Gi, rabinai buvo su jais. Tai gi rabino duktė liko gyva, ir aš pereitais metais, balandžio mėnesio 23-ią dieną, buvau pas Adamkų, prezidentūroje, kai buvo apdovanojimas žmonių kurie išgelbėjo tą rabino dukterį **Rivą**. Ji man labai gerai pažįstama. Mes baigėm seserų kursus kartu. Ji gyvena Izraelyje. Ir adresą turiu, bet neatsimenu. Ir telefoną.

[02:] 08:06:15 – [02:] 10:22:03

08:25 – 10:45

Q: Grįžkim. Jūs sakėt kad jie labai meldėsi.

A: Taip.

Q: Jūs girdėjot?

A: Taip. Jie labai garsiai meldėsi čia Vytauto gatvėje, kur aš gyvenau. Nu, žinot, šilta, vasara, išėini į kiemą. Kaip jie meldėsi, kaip jie aimanavo, kaip jie prašė Dievo. Turėjo maldaknygių jie, paskui gi, kai juos ten sušaudė ten Katkiškėj, ir liko tie pastatai, kai

kurie daiktai. Tai tokie jauni žmonės, vaikai nubėgdavo pasižiūrėti. Būdavo įdomu jiems, kai ką rasdavo.

Q: O Jūs buvot nuėjusi į tas Katkiškes? Po to.

A: Ten—po to nebuva. O prieš tai buva. Ten buvo tarybinių kari—kareivių kareivinės. Tai su drauge mes kartu—su ta savo drauge mes vaikščiojom—mes nuėjom ir matėm kad ant grindų voliojosi knygos – *Gorkio motina*, aš prisimenu. **Majakovskio** knygos, matyt. Laiškai tų rusiškų, tų kareivėlių rašyta, iš—gal iš namų gauta kokie tai laiškai. Tai mes matėm. Jauni buvom, tai labai viskas mus jaudino.

Q: Sakykit, at toj Gestapo pažymoj kurią išdavė, joje buvo parašyta už ką?

A: Vot, to ir nėra. Vot, to ir nėra. Ir aš turiu du adresus. Aš susirašinėjau su vokiečių konsulais, Vokietijos konsulais. Ir aš turiu kelis jų atsakymus, su generaline prokuratūra. Man Generalinis prokuroras irgi—trys parašai net yra—patvirtino kad tas dokumentas kurį aš turiu yra tikrai jau autentiškas, ir Vokietijos konsulas tą patvirtino, ir davė man du adresus. Neprisirengimas. Bet šiom dienom aš ruosiuosi išsiūsti laiškus. Mano viena buvusi mokinė vokiečių kalbą dėsto ir man parašys į tuos du miestus kur yra archyvai likę, nes mano vaikai buvo Valstybiniam archyve, Ypatingų bylų, ten mano buvęs mokinys Bubnys toks tada vadovavo, tai buvo tam Archyve, ir buvo mano dukra ir sūnus žiūrėjo 42-ų metų bylas.

[02:] 08:06:15 – [02:] 10:22:03

08:25 – 10:45

A: Tai rado tik penkias bylas, tų metų, tam Archyve. Ir šitų bylų, visų šitų Lazdijiečių, nerado. Tai man irgi pačiai labai įdomu, kaip jie suformulavo šitą.

Q: Aš dar norėjau paklausti, vat, Jūs matėt sugrįžusius tuos kareivius, grupę tą žmonių—

A: Taip—

Q: Einančius į valgyklą

A: Taip.

Q: Tai buvo kareiviai ir karininkai?

A: Taip, aš mačiau—gal ir buvo karininkai, va dabar gerai neprisimenu. Buvo kokie karininkai, be abėjo. Ne vieni, gi, kažkas vedė. Bet mes išsigandę stovėjome—

Q: Ten buvo visi tik lietuviai?

A: Lietuviškai kalbėjo visi, tie kurie pro mus praėjo. Mes ant šaligatvio stovėjom su drauge.

Q: Su lietuviškom uniformom, taip?

A: Taip.

Q: O, žiedai, sakėt, žiedai. Kas ant to žiedo buvo, kas tai per—

A: Nieko, tiesiog, žiedai. Nu, ką aš žinau, ar jie vedę buvo, gal jie iš tų žydų paėmė buvo. Žodžiu taip sau. Matyt, gi taip pro šalį kaip gi Jūs, taip praėjo kariai. Mes ilgokai stovėjom. Kol jie visi nuėjo į tą valgyklą. Paskui nuėjom namo.

Q: O ką žmonės kalbėjo? Iš kur jie galėjo būt tokie?

A: *[atsidusia]* Tų visų tokių viršininkų, pavyzdžiui Karalius, policijos vadas buvo. Karaliūnas, saugumo viršininkas. Kitokie. Jie turėjo tarnaites, tos tarnaitės viską išpasakodavo. Pavyzdžiui, net atėjo viena tarnaitė pas mano mamą, ir pasakė, „Teta, pasakykit savo vykrui kad slėptusi, nes jį irgi areštuos.“

Q: O Jūs girdėjot šitą—

A: Žmonės žinodavo—

Q: Kaip pasakė.

A: Šit—mama man papasakojo. Mama. Tai aš tikiu mamai.

Q: Tai ką tos tarnaitės pasakojo? Iš kur atvažiavo ten ta—šitie žudikai?

[02:] 12:08:08 – [02:] 14:18:05

12:36 – 14:30

A: Sakė iš Ayttaus. Tokia Stefa **Karankevičiūtė**, aš jos po vyro pavardės nežinau. Jinai ištekėjusi už Ukrainiečio, išvažiavo į Ukrainą, ir aš jos adreso nežinau. Tai ji tarnavo. Ir pas Kar—ar pas Karaliūną. Buvo balius, ir jie visi gėrė ir valgė, ir sakė, „Susidorojom su šitais žydais, tai imsime dabar už lenkų.“ Ir ji atėjo ir pasakė kad, „Teta, tegul Jūs—dėdė“—nu mama tai čia vietinė kilusi—mano giminės ir lietuviai čia. O tėtė mano iš Lenkijos. Per aną karą jie apsivedė. 17-ais metais. Mama buvo 17 metų, tėtė 23-ų. Vot.

Tai dau ką sužinodavom iš žmonių. Žinojo valdininkai kitus. Jie pasakojo. Nebijojo sakyti. Taip. [*naujas kadras; garsai; operatorių pokalbis*].

Q: Norėjau Jūsų paklausti, ar pačioj, pačioj karo pradžioj, kai prasidėjo visas tas dalykas, ar Lazdijuose buvo kur nors ant sienų ar ant tvorų ar kokių nors plakatų, skelbimų, raginimų ten prieš žydus. Ar kas nors tokio buvo? Propoganda kokia nors?

A: Net reikia pagalvot. Visas miesto beveik centras subombarduotas, beveik visi žydų namai čia buvo, daugumoj liko tik vat keli tie tiktai. Tai ten nieko negalėjo būti. Reiškia, o visa valdžia buvo toj mūsų gatvėj kur aš gyvenau. Už bažnyčios, toj gatvėj. Ten vis saugumas, ten ir policija buvo, ten ir kalėjimas buvo.

[02:] 14:18:06 – [02:] 16:10:13

14:31 – 16:37

A: Nu, žinot kad aš nežinau šito. Ar buvo tas. Iki to laiko, reiškia, nuo to—tokios, va kokios neapykantos ar ten tokių išsireiškimų. Ai, kad stumdė, tai aš Jums pasakojau. Aš pati mačiau, kaip stumdydavo juos. A, ir dar vieną epizodą jeigu galima, aš pasakysiu. Man jisai—nu, gal mane čia lieka—gal čia daugiau. Kadangi žydai tai buvo pažįstami, o jų buvo ir amatininkų, ir darbininkų, ir buvo laikrodininkų, ir velyrinių parduotuvės savininkų, kurie turėjo ir pinigų dar. Tai jie ateidavo—kiekvieną dieną pas mus kas nors ateidavo, per pievas, per laukus tuos. Kai kurie net atnešdavo pinigų duot, nes mes sužinojom kad yra parduotuvė tuo **Titevskio** namuose, ir ten galima už rublius tuos, arba jeigu kas turiu kokį ostmarkę, kas kur gavo, reiškia galima buvo nusipirkti sviesto, net iki trijų kilogramų. Tai kas eis iš mano šeimos? Aš—būsiu gimnazistė. Nu, ne mama, ne tėtė, ten jie savo darbo turi. Tai aš kiekvieną dieną, nu, vaikščiojau į tą parduotuvę, kadangi Lazdijų pieninė buvo labai daug produktų prieš frontą, prieš karą. Reikia juos realizuot. Ir be jokių kortelių pardavinėjo. Galima gauti to sviesto iki trijų kilogramų net pirkt. Nu iš pradžių—tai tie žydai sužinojo—kurie pas mus ateidavo. Tai kai kurie net ir pinigų atnešdavo, kad nueit ir nupirkt. Ir aš vis kursavau, visėjau. Nu, iš pradžių buvo nedaug žmonių, ne visi žinojo kad tokia parduotuvė veikia. O paskui, po kelių dienų, jau daugiau susirinkdavo. Ir mes stovėjome eilėj, ant šaligatvio. O ta ponia, pasakysiu pavardę ir vardą – Stasė Kubilienė – jos vyras buvo policininkas, bet jis buvo geras žmogus, jis dirbo žemę, jis nenuėjo į tą aktyvą.

[02:] 16:10:14 – [02:] 18:02:10

16:38 – 18:34

A: O ta Stasė buvo pieno produktų parduotuvės pardavėja dar prieš karą. Ji buvusi Šaulė, organizuota ir labai išdidi. Ir ji atėjo pavėlavusi. Tai kaip tik atidarė duris, tai visos mes ir -ūžtelėjom į tą parduotuvę. Ir taip atsitiko, kad aš atsidūria prie svarstyklių. Nu taip atsitiko. Vienos prieš mane, kitos, po manęs. Ji ėmė šaukti, „Ko Jūs čia kaip karvės.“

Taip negražiai, stumdetės. Niekas, čia nesistumdėm. Mes stovėjom, stovėjom, sušalom ir ne—reiškia, „Ko Jūs čia kaip kokios karvės? Ir dar šitoji prakeikta lenkė čia stovi.“ Ant manęs. Prie visų moterų, man taip buvo nepatogu labai. „Dar šitoji prakeikta lenkė čia stovi. Neilgai tu čia stovėsi. Greitai ir tau užkabins geltoną žvaigždę, kaip žydams. Tik bus raidė *p* parašyta.“ Reiškia, prisegta prie krūtinės irgi. Aš taip susijaudinau, galvojau sau, ką daryt. Pirk ar nepirk. Nupirkau tą sviestą, parnešiau ir paskui sakiau savo tėvams kad aš bijau eiti daugiau. Tai tiems žydams—kas atnešė tokie **Breidburdai** pas mus ateidavo, jų sūnų pirmutinį sušaudė Marijampolėj, tik prasidėjus frontui. Jis buvo išvykęs į tokį seminarą gal komjaunimo ar kokį tai. **Gecalas** tas – **Gecas Breidburdas**, mano klasės draugas. O su juo buvo toks **Liegus**, Vitas. Man atrodo kad ir jis išdavė mano tėvą, kažkodėl. Jis buvęs komjaunuolis, tas jau, **Liegus**. Jis lietuvis, ir jį paleido. Jis taip ir pasakė, „Mane paleido ir pasakė atsipirksi svetimu krauju.“

[02:] 18:02:11 – [02:] 20:03:07

18:35 – 20:40

A: „O kur ta—kur **Gecalas**? Ot kur **Gecas** tas?“ O sako, „**Geca** sušaudė.“ Iš karto, Marijampolėj. Ten daug ką sušaudė pirmom karo dienom. O tas parėjo. Tai šitą momentą prisimenu, kaip aš jiems eidavau pirkti maisto nes mes tik vieną karvę turėjom, mūs penki vaikai. Ar mės galėjom tuos šimtus, kaip sako, pavalgydinti, visas. Ką galėjom, tą darėm. Ir sakau, tėvą du kartus areštavo vien tik už žydus. O kai jau trečią kartą areštavo, jau jie buvo sušaudyti. O kaip vežė lenkus vadinamus, 42-ais metais. Gal nežinot tokios istorijos? Vežė lenkus iš Lietuvos į Lietuvą. [*apsižvalgo*] Ar pasakot?

Q: Ne. Jūs matėt šitą dalyką?

A: Taip. [*raiškiai*] Aš pati tą pergyvenau. Taip.

Q: Iš kur į kur juos vežė?

A: 42-ais metais, dar mano tėvas buvo Marijampolės kalėjime. Ir po to įveikė, atsiuntė laišką mums. Ir mama skaitė, „Brangi žmonele, aš sapnavau kad Jūs kažkur tai važiavote.“ Jis taip parašė mums laiške. Jis nesapnavo, bet jis Marijampolės kalėjime girdėjo kad de—O dabar va taip. 42-ais metais, kada vokiečių armija jau priartėjo prie Staliningrado, užimta Baltarusija, Rusijos dalis, čia viskas Pabaltijos, viskas užimta. [*kosti*] Pradėjo grįžti į Lietuvą tie vokiečiai kurie gyveno prieš karą čia – Lazdijuose. Aš pažinojau juos. Mokiausi su kai kuriais. Juos pagal sutartį Tarybų sąjungos ir Vokietijos sutartis tokia buvo pasirašyta, 40-ų metų, gruodžio mėnesį, sausį, vasarį, ir kovą, tuos keturis mėnesius iš Lenkijos važiavo lietuviai, kurie norėjo čia atvažiuot į Lietuvą, ir rusai, kurie ten gyveno, va čia, nu, šitoj pusėj Lenkijos, į mūsų pusę.

[02:] 20:03:08 – [02:] 22:04:12

20:41 – 22:46

A: Ir aš kaip seselė, buvusi, nu, aš buvau gimnazistė, abiturientė. Aš buvau tada mobilizuota, su ta **Riva** apie kurią aš Jums kalbėjau, rabino dukterį ta. [*galvoja*] Pamiršau pavardę. Nu, nesvarbu. Reiškia. Ir mes buvom mobilizuotos kaip seselės į tą vadinamą evakuacijos punktą. Ir matėm kaip tie lietuviai važiavo su arkliais, vežimais, kokia telyčių prisirišę, karvę kokią prie vežimo, drabužėlių susidėję, kokį stalą ar ką nors, ir juos visus apgyvendino vokiečių ūkiuose. Ir Lazdijuose, ir Vilkijoje, ir Šakiuose, po visą Lietuvą juos išmetė.

Q: Vokiečių ūkiuose, išvažiavusių vokiečių.

A: Taip, tų buvusių vokiečių ūkiuose, kurie į „**Vaterlandą**“ išvažiavo. Ir jie čia gyveno. Jie viską čia ką rado to naudojosi. Nu, žemė ten, ar kokį gyvuliai kas čia gyveno. Kai sakau, kaip jau 42-ais metais, tai buvo vasara, rugpjūčio mėnesį, labai atsimenu dieną, rugpjūčio mėnesis, 17-ą dieną, naktį tas įvyko. Kodėl aš tai žinau? Aš visada papuolu į istorines aplinkybes tokias. Aš tada buvau nuėjus į apskrities savivaldybę, prašyt leidimo kad leistų mamai pasimatyt su mano tėte. Vieną kartą aš jau buvai gavus tokį leidimą apskrities valdyboj. Bet galima buvo tik vienam, tai mano mama nuvažiavo, nusivežė mano sesutę, penkių metų, ir matė. Tai ta sesutė man paskui pasakojo, kad mano tėtę kaliniai sudėję šitaip rankas, [*rodo rankas*] ir jį pasodinę, už tai kad jis buvo labai sumuštas, negalėjo ateit į pasimatymą su mama. Ir aš galvojau gaut ten dar pasimatymą. Ir tuo momentu, vienas mano beveik kaimynas, toks buvo **Zmirskas**, Dominykas, jau jis žinoma miręs, jis senas žmogus jau buvo.

[02:] 22:04:13 – [02:] 24:03:06

22:47 – 24:49

A: Ir susitiko su kitu, šalia manęs, sėdim ant suoliuko laukiame eilės. Tas klausia jo, „kas girdėt Lazdijuose?“ O tas Dominykas sako, „Nieko, **hoite nacht Polen varen.**“ (VOKIŠKAI) Vokiškai taip pasakė, reiškia, šiandien naktį lenkai važiuos. Jis taip paaiškino tam žmogui. Aš greičiau parėjau namo, ir kaip mano tėtė gi lenkas—sėdi mama, prie siuvamos mašinos, jau beveik temsta, ir siuva baltinius, iš naujos medžiagos—siuvėja. „Mama, kam Jūs siuvat?“ „Jums, jeigu jus taip šaudys, jeigu mus taip šaudys kaip žydus, tai būsit visi su naujais marškiniais.“ Taip pasakė mano mama. Sakau, „Mama, baikit, mes neturim arklių, mes neturim daug žemės.“ Kodėl taip buvo, reiškia, kai grįš tie vokiečiai į savo ūkius, kur dėt tuos brolius lietuvius? Tai tada reikia išmesti lenkus, ir į jų vietą apgyvendinti tuos lietuvius kurie atvažiavo iš Seinų iš Suvalkų, iš kur nors. Supratot mane turbūt. Taip. Nu, ir tą pačią naktį ėmė labai loti šunys, mes labai išsigandom, jau vis bijom kad kas pro mūsų namą eis. Jau temsta, vėjas šiurena taip lapus. Kažkodėl šalta diena buvo rugpjūčio 17-tą tada. Staiga kažkas pabeldė

į duris. Aš ateinu atdaryti, klausiu kas. „Aš, Stravinskienė“ to kur „**nur fur Deutsche**“ kur jis buvo. „Aš čia, atidarykit.“ Nu, „Kodėl neužsižiebėt lempos?“ „Taip,“ sakom. „Sėdim, nežinom kas čia bus.“ Tai va, „Jūs gali išvešt, kaip kitus veš. O Jūs turite didelę telyčią veršingą, tai Jūs atiduokit tą telyčią dabar man.“

[02:] 24:03:07 – [02:] 26:06:15

24:50 – 26:58

A: „Aš ją parsivešiu—persivesiu per šitą daržą čia jūsų, tai kaip Jūs, jeigu būsite dar gyvi, ir vaikam reikės duonos“—mano mamai taip sako jinai, o aš girdžiu čia pat mes visi— „Tai aš nors duonos Jūs vaikam duosiu.“ O mano mama sako, „Niekas aš niekam neduosiu. Karve turim, telyčia, kiaulių, tegul draskosi,“ sako, „tegu valgo viską. Jeigu mus nori suėsti tai tegul ėda ir šitą viską.“ Taip mama pasakė. O aš tylėjau. Ir ji išėjo. „Tu, Melnickiene, at mane nepyk“ ji pasakė. „Aš tau kaip kaimynka iš dūšios atėjau pasakyt.“ O pas juos dirba rusų belaisvis. Pas juos dirbo—kaip čia pasakyt—pabėgėlė baltarusė mašinyką kokio šešiolikos metų su senu tėvu. Tik iš pilvo, kaip sako žmonės. Tik už maistą, jie jiems dirbo davanai. Ir kurį laiką net dirbo tarybinio karininko žmona. O jis vaikščiojo sau po ranka, rankas taip susidėjęs. Nu vot. Tai ji išėjo. Vėl kažkas beldžiasi. Vėl aš atidarau duris ir klausiu, „Kas čia?“ „Čia aš ir su kaimyne Paukštie.“ Sakau, „Nu, prašom.“ O mama sako, „Atidaryk, atidaryk moteriškiai.“ O mes jau girdim kad kaiminystei šunys loja, verksmas. Verkia Albavičiai, mūsų kaimynai, juos veža. Tas Albavičius būkta lenkas buvo, senas žmogus, jisai blogai vaikščiojo. O jo žmona senutė, net kalbėt lenkiškai nemokėjo. Ji lietuvė buvo. Iš mūsų rajono čia kilus. Jo antra pati jau jinai buvo. Tai jie taip verkė, jų šuva lojo, ir juos į vežimus sukišo ir tą naktį vežė į Šeštokus, į stotį. Tai tai moteriškiai visi dantys iškrito. Iš susijaudinimo turbūt, kažkaip tai. Nu, po kurio laiko. Nu, jinai liko gyva. Kažkas kalbėjo kad būkta tas Albavičius numirė pakeliui, bet būtum girdėję. Bet vežė juos aplinkiniais keliais, ne miesto centro gatvėm, lyg sarmatinosi.

[02:] 26:06:16 – [02:] 28:05:20

26:59 – 29:02

Q: Tai kas vežė?

A: Nu, šitie, patys. Tas pats saugumas gi mūsų vadovavo viskam. Gi čia 42 metai. Supraskite. Čia tie patys – Karaliūnas, Karalius, Telešius ten, visokie kitokie, **Vilipolskas** Mancevičius, ir taip toliau.

Q: Kur tuos lenkus buvo norima išvežti?

A: Va, tuoj pasakysiu. Vot, nežinojom kur juos kiš visus. Dar pasakysiu vieną irgi tikrą faktą. Aš turiu net užsirašiusi pasakojimą moters kuri gavo paskui pašalpą už tai.

Gaziauskienė, or kita Gaz—kita moteris buvo Planutienė. Tai jos pavardė vyro lyg ir lietuvis kad Planutis. O ji tai **Gaziauskaitė**, tai gal ji buvo lenkė. Kaip atėjo jų vežt, tada rugpjūčio tą 17-ą, tai jos pradėjo verkt moterys. Sako, „Ponai“—policininkai ir kareiviai lietuviai. Tada 42-ais metais. Sako, „Ponai, kur gi Jūs?“ „Rengkitės, tuoj Jūs turėsit iš čia išvažiuoti.“ O jie ir karvių turėjo, ir karvių ir kiaulių – ūkininkai. Sako, „Ponuli, tai kur gi—už ką gi mus vežat.“ „Lietuvą nuo šiūkšlių valom.“ Dar tokį straipsnį ruošiuos parašyti. *[garsas iškrenta; naujas kadras] [pauzė; kameros pozicija pasikeičia; rodo p. Safronova iš toliau]*

Q: Dabar Jūs sakėt kad iš pradžių buvo viena kaimynė atėjusi norėjo karvę pasiimti. Paskui atėjo kita kaimynė.

A: Ta kaimynė atėjo paguosti mūsų, nuraminti, pažiūrėt ar mes nesijaudinam. Ir mus neišvežė nes mes turėjom mažai žemės, neturėjom jokių arklių, tai kas čia ūkininkaus. O kitus vežė.

Q: Ir kas atėjo į jų vietą?

A: Kažkokie žmonės kurių aš pavardžių nežinau. Nu tie lietuviai buvusieji iš kažkur, kokių nors Šakiūnų, kokių, nuo Jurbarko ar nuo kur. Tie kurie iš po lenkų buvo atvažiavę tada. Tai jie paskui buvo apgyvendinti čia.

[02:] 28:05:21 – [02:] 30:03:17

29:03 – 31:05

A: Ir jie čia buvo iki to laiko kai išvijo vokiečius.

Q: O į kur tuos lenkus išvežė?

A: Kur vežė? Tuoj pasakysiu. Vežė į Šeštokų geležinkelio stotį. O paskui vežė traukiniu į ežerėlių durpyną, kai kuriuos. Tai aš turiu užrašiusi medžiagą tuos kurie durpyne prabuvo iki pat išvijimo vokiečių, tą laiką. Tai ten labai dideli barakai, daug žmonių ten buvo privežta iš įvairių rajonų. Ir kad juos atvežė į tą jau ežerėlio tą durpyną prie Kauno ten kažkur tai yra. Tai kaimo vaikai atėjo pasižiūrėt ką veža jau, viską. Iš traukinio, tai paskui sunkvežimiu veža. Tai va, sako, sakė kad atvežė lenkus, o čia žmonės. Galvoja kad lenkai ne žmonės, turbūt. Tai tie vaikai taip sakė. Tai in mokyklą kai kurie net gi ėjo. O visiems buvo pristatyta prie visokių darbų – kas durpes kasė, kas—ta viena moteris, kurios duktė mokslininkė, gamtininkė, dabar ji Vilniuje gyvena—tai ta vežė mergaitė buvo kokių dviejų mėnesių. Tai vystyklus jinai džiovino ant savo pilvo ir ant vyro pilvo. Nu kaip traukiniu vežė kol į stotį ten. Kai kas, žmonės vežė va maisto jiems paduot lietuviai, ir žydams jie kai kurie davė, nešė ir vežė. Ir į getą kaip nors perduodavo per ką nors. Buvo

gerų labai žmonių. Nu ir ten reiškia juos sargybinė vokietė, su pistoletu netgi, ir su lazda, prižiūrėdavo ir versdavo. Ta moteris tai 120 kvadratinių metrų turėdavo išplauti grindų per dieną, kur maitina tą mergaitę savo. Paskui prapuolė pienas jai.

[02:] 30:03:18 – [02:] 30:50:10

31:06 – 31:54

A: Ten kokio tai viralo duodavo jiems kažko tai ten virdavo kažko tai. Nu, ir kai kurie pabėgo pas gimines. Čia labai buvo sunkus klausimas todėl kad lietuviai ir lenkai katalikai. O tautybė kas? Lietuvis vedė lenkę, lenkas vedė lietuvę. Mano, pavyzdžiui irgi močiutės mamos giminės lietuviai, o tėvas mano iš lenkijos. Nu ir koks čia skirtumas. Bet vat, čia ir pasidarė keblu, po biski pradėjo bėgti kai kurie kas iš Šeštokų pabėgo, kas iš Ežerėlių, kas iš namų parbėgo. Taip ir—va, tokia buvo baisi sumaištis.

Transcribed by: Ada Valaitis

Date: 01/04/2011

There are no restrictions on this interview.